

УДК 61:323.285:579.63

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ І ЗАГРОЗИ БІОТЕРОРИЗМУ НА УКРАЇНІ (СТАН ПРОБЛЕМИ)

Коваль Галини Миколаївна¹

д.м.н. професор

Вакаров Олесь Сергійович¹

асистент

Опіярі Тетяна Владиславівна¹

студент

Сіліна Тетяна Миколаївна²

д.м.н. професор

Сіліна Наталя Костянтинівна³

кандидат медичних наук, старший науковий співробітник

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»¹

Національний університет охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика»²

ДУ «Інститут педіатрії, акушерства і гінекології імені академіка О. М. Лук'янової

Національної медичної академії України»³

Анотація. Проведено частковий аналіз основних джерел виникнення біологічних загроз, охарактеризовано спектр збудників особливо-небезпечних інфекційних хвороб, які придатні для використання з біотерористичною метою та застосування сучасних мікробіологічних методів ідентифікації для забезпечення біобезпеки держави і ефективного реагування на біотерористичні загрози в Україні.

Ключові слова: біотероризм, біобезпека, загроза, патогенні збудники.

Найвищим ступенем суспільної небезпеки характеризується біотероризм із застосуванням зброї масового знищення, в тому числі біологічної. Вражаюча сила бактеріологічної (біологічної) вірусної зброї при використанні її в терористичних цілях може спричинити катастрофічні наслідки для будь-якої держави. Біотероризм є більш небезпечним серед інших видів тероризму, оскільки метою злочинних дій є заподіяння шкоди навколишньому середовищу, живій і неживій природі, життю і здоров'ю населення. Сучасний тероризм цинічний і багатолікий. Якщо на етапі зародження цього явища метою більшості терористичних актів, як правило, було знищення окремих індивідів, то на сьогодні це масове знищення людей, підриг матеріального добробуту, руйнування культурних цінностей. Як один із сучасних високотехнологічних видів тероризму, біологічний тероризм визнається міжнародним злочином, масштаби і ступінь поширення якого відповідають рівневі світової загрози. Протидія цій небезпеці вимагає усе більшої співпраці різних держав, спільного використання досвіду, наявного у кожній країні, зокрема, і в Україні. Адже у випадку виникнення біотерористичних загроз, Україна може брати участь у спільних антитерористичних заходах самостійно, а також шляхом сприяння іншим державам у подоланні на їх території зазначених небезпек. Натепер біотероризм стає «модним» вчинком, і частота запланованих і реалізованих терористичних актів невпинно зростає. 1997 року було порушено 74 кримінальні справи, пов'язані із загрозою застосування біологічної зброї (із них у 22 – випадках її реальне застосування), 1998 року – відповідно 121 і 112, 1999 року – 267 і 187, 2000 року – 257 і 115). 2001 року США зазнали несподіваного біонападу з використанням спор сибірки. Тоді у жовтні захворіли 8 працівників видавництва «Amerikan Media», у наступному – сибірка була виявлена у поліцейських, поштових службовців і працівників телекомпанії NBC (усього захворіло 22 чоловіки, 5 із яких померло). Цей терористичний акт викликав суспільну паніку, а також послужив поштовхом для каскадного зростання кількості фальшивих тривог, для ліквідації яких було затрачено значні кошти. Ключовим елементом сучасного біотероризму є організований на високому рівні його структурний

характер. Зазначена терористична діяльність у сучасних умовах характеризується глобальним розмахом, високотехнологічним оснащенням, відсутністю явно виражених державних кордонів, легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом. Проте варто розглянути основні передумови формування сучасного стану розвитку біотероризму в Україні як суспільно негативного явища, що сформувалося історично у період кінця ХХ та початку ХХІ століття. В ХХІ ст. «брудні» військові технології практично не змінилися. Випадковою жертвою чергової біологічної атаки може стати кожен з нас. Сучасний біотероризм є складним багаторівневим негативним явищем сучасної дійсності, яке посягає на різні сфери життєдіяльності людей, тому попередження, протидія та боротьба з ним являє собою одну з найскладніших проблем теорії і практики сучасного адміністративноправового регулювання суспільних відносин. Не викликає жодного сумніву й те, що біологічна зброя може використовуватися й у найближчому майбутньому. З метою біотероризму (як і воєнної загрози) можна використати широкий спектр збудників та їх токсинів (близько 60). Проте, найімовірніше, використання найбільш контагіозних збудників (віруси натуральної віспи, геморагічної лихоманки Марбург, Ебола, збудники чуми, сибірської виразки, туляремії, токсин ботулізму). З меншим ступенем вірогідності можуть бути використані менш контагіозні збудники (бруцельозу, венесуельського енцефаліту коней, сапу, меліоїдозу, висипного тифу, жовтої лихоманки, холери, токсинів правця і дифтерії). Тому надзвичайно важливо в будь-якій державі бути готовими до здійснення діагностики, щоб запобігти завезенню, передусім, карантинних і небезпечних інфекційних захворювань бактерійної та вірусної етіології. Для удосконалення біологічної зброї сьогодні можуть використовуватися досягнення в розвитку молекулярної біології, мікробіології, генної інженерії. За цих умов наукова революція в біотехнології, в основі якої закладені здобутки молекулярної технології та генетики, розв'язала можливість безпосереднього впливу на генетичний апарат мікробних, тваринних і рослинних клітин. В Україні вже функціонує більше 3000 лабораторій мікробіологічного профілю, в яких постійно проводяться роботи з біологічними

агентами II–IV груп патогенності. З метою посилення протиепідемічного режиму та підвищення безпеки цих установ протягом останніх років вжито низку організаційних та практичних заходів. Матеріально-технічне забезпечення установ та закладів санепідслужби є недостатнім. Так, парк лабораторного обладнання та приладів застарілий і залишається на рівні 70–80-х років. Фактично відсутнє сучасне обладнання, зокрема для молекулярно-генетичних досліджень. З метою забезпечення готовності установ, діяльність яких безпосередньо пов'язана з патогенними біологічними агентами, до запобігання можливим терористичним проявам, МОЗ України розробила Програму цільового фінансування установ, що за наказом МОЗ та АМН України від 21.03.03 р. № 127/27 “Про удосконалення функціонування системи індикації біологічних патогенних агентів” ввійшли до цього переліку. Відповідно до цієї Програми для забезпечення готовності залучених установ необхідно близько 45 млн грн, зокрема на забезпечення готовності шести Центрів індикації – близько 28 млн грн. Значно менше шансів у людства знайти і зрозуміти джерело походження біологічної зброї. На практиці смертельні засоби зберігаються у таємних лабораторіях, підконтрольних спецслужб певних країн. І в цій ситуації загроза використання біологічної зброї завжди залишається. Як приклад, на даний час у світі поширюється небезпечний коронавірус, який вже спричинив масштабні негативні наслідки для країн усього світу та України зокрема. Науковці досі дискутують про природну еволюцію цього вірусу чи про його штучне виведення у лабораторії. Пандемія COVID-19 – це виклик усьому суспільству, який поділив світ «до» і «після». Зовнішня самоізоляція держав та введення внутрішніх карантинних режимів спровокували ряд невдач, зокрема: спад економіки, скорочення прямих іноземних інвестицій, зростання соціальної напруги та бідність. А найголовніше, що дана інфекція становить безпосередню загрозу суспільству, вражаючи людей, незалежно від їх соціального та економічного становища. У будь-якому разі, незважаючи на дію жорстких обмежувальних заходів, що вплинули на роботу бізнесу, державних органів та установ, а також на повсякденне життя мільйонів осіб, людство має вийти з пандемії. Водночас українське суспільство та міжнародна спільнота має

усвідомити «гіркий» урок про те, як негативна дія біологічних патогенів за досить короткий період часу може поставити світ «на коліна». Та, відповідно, зробити акцент на біобезпеці, побудові ефективної системи охорони здоров'я як в межах країни, так і в межах світового співтовариства. В Україні координацію заходів із недопущення епідемічних ускладнень та лабораторного контролю об'єктів довкілля здійснюють Міністерство охорони здоров'я та заклади Державної санітарно-епідеміологічної служби. Лабораторії відділів особливо небезпечних інфекцій щороку досліджують сотні проб “невдомих речовин” з усіх регіонів країни. Згідно з даними Національної доповіді про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2013 р. не зафіксовано біотерористичних проявів. Разом з тим, звернемо увагу на значну кількість випадків погроз вчинення терористичних дій. Серед них абсолютна більшість – це анонімні повідомлення, виконавці яких не мали реальної мети і можливості здійснити теракт та у 90 % випадків не керувались соціальними чи політичними мотивами. Революція в галузі біотехнологій дозволяє створити біологічну зброю, що за вражаючими параметрами не поступається ядерній зброї і має при цьому гнучкість у застосуванні. На фоні повномасштабної війни росії проти України країна-терорист ймовірно використала хімічну зброю у Маріуполі та інших містах, а потенційна загроза біологічного тероризму в сучасних умовах зростає. Важливо в будь-якій державі бути готовими до здійснення діагностики з метою запобігання завезенню, передусім, карантинних і небезпечних інфекційних захворювань бактерійної та вірусної етіології, що створює методичні основи для готовності до швидкого виявлення збудників, можливо, використовуваних з біотерористичною метою. Ця проблема лежить в площині використання сучасних мікробіологічних методів ідентифікації. Біологічна безпека, протидія біотероризму є невід'ємною складовою національної безпеки, проте будь-які вказівки стосовно питань щодо безпеки техногенного, у тому числі ядерного та біологічного тероризму; впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, генетично змінених організмів, біотехнологій тощо, на жаль, – відсутні. До того ж, чинне національне законодавство України не містить чіткого і обґрунтованого

формулювання поняття «біотероризм». Відсутні також вказівки щодо визначення функцій, обов'язків і відповідальності представників державних органів у сфері національної безпеки. Хоча, на нашу думку, вирішення цих проблем має посідати одне з провідних місць у системі правового забезпечення національної безпеки, зокрема у зв'язку із загостренням політичної ситуації на Сході нашої держави протягом шести останніх років та існуванням інших соціально-політичних чинників, які провокують терористичну діяльність.

Висновки. Біотероризм є особливим різновидом технологічного тероризму, для якого характерним є використання біологічної та токсинної зброї з терористичною метою шляхом отруєння атмосфери, водних ресурсів, продуктів харчування чи інших предметів продовольчого забезпечення або знищення чи руйнування рослинного або тваринного світу. Проте слід відмітити, що вивчення і надання рекомендацій щодо удосконалення вітчизняного законодавства у частині практичного вирішення органами державної влади проблем протидії біотероризму поєднано з певними труднощами. Зокрема, у науковій літературі масштаби цього явища не є чітко визначеними, а елементи системи правової протидії тероризму в цілому та його складовій – біотероризму є досить не конкретні. Усе це істотно ускладнює вироблення дієвих законодавчих механізмів щодо організації протидії цьому явищу.

Література.

1. Андрейчин М. Біотероризм. Медична протидія / М. Андрейчин, В. Копча. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2005. – 300 с.
2. Березін О. Б. Біотероризм. Сутність і методи протидії / О. Б. Березін // Зб. мат. 12-ї всеукр наук-метод конф. “Проблеми охорони праці, промислової та цивільної безпеки”. – К.: НТУУ “КПІ”; Основа, 2015. – С. 39–43.
3. Закон України “Про захист населення від інфекційних хвороб” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2020. – № 29. – С. 228.
4. Курзова В. В. Актуальні питання правового регулювання міжнародного співробітництва України в сфері боротьби з біотероризмом / В. В. Курзова // Митна справа. – 2019. – № 6(90). – С. 34–43.

5. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні. – К.: ДСНС, 2015. – 365 с.

6. Про біологічну безпеку України: Рішенням Ради Національної безпеки і оборони України від 27.02.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003525-09>.

7. Сибірна Р. І., Сибірний А. В. Проблеми боротьби із загрозою біотероризму в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. С. 495-499.

. Коваль Г. М., Вакаров О. С., Опіярі Т. В., Сіліна Т. М., Сіліна Н. К. ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ І ЗАГРОЗИ БІОТЕРОРИЗМУ НА УКРАЇНІ (СТАН ПРОБЛЕМИ) Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference Manchester, United Kingdom 11-13 May 2022, P.82-89